

Γκούσταβ Μάλερ, ένας αναζητητής της γαλήνης (Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Γκούσταβ Μάλερ^[1], ένας αναζητητής της γαλήνης

Η αναζήτηση τής αλήθειας αποτελεί τον μεγαλύτερο, αν όχι τον μοναδικό στόχο τής ανθρώπινης ύπαρξης. Από τα αποτελέσματα τής αναζήτησης αυτής καθορίζεται η υπαρξιακή συγκρότηση και η κατεύθυνση τής πράξης του.

Σε μία πολύ απλουστευμένη διατύπωση, η αναζήτηση αυτή φαίνεται να χωρίζεται σε τρεις περιόδους: στην πρώτη, ο κάθε άνθρωπος αποδέχεται ως αλήθεια εκείνη που του προσφέρει η ανατροφή και η πνευματική καλλιέργεια εκ μέρους των φορέων τής αυθεντίας: γονέων και παιδαγωγών. Στην δεύτερη περίοδο, γύρω εκεί περίπου στην εφηβεία, οι φορείς τής αυθεντίας δέχονται είναι ισχυρό κύμα αμφισβήτησης, το οποίο παρασύρει και όλο το κοσμοείδωλο πού προσέφεραν. Αναζητείται πλέον η απόλυτη αλήθεια, η απαλλαγμένη από τα δοτά και στηριγμένη στα στοιχεία, στα τεκμήρια και στις αποδείξεις, μέσω των οποίων ο άνθρωπος, νέος και γεμάτος αυτοπεποίθηση, αποφασίζει να ανακαλύψει. Με την πάροδο τού χρόνου όμως, μία τρίτη περίοδος αρχίζει να ξεκίνα, δειλέ στην αρχή αλλά, με όλο και αποφασιστικότερα βήματα: είναι η περίοδος πού, ώριμος πια ο άνθρωπος,

αντιλαμβάνεται πως κυρίαρχο εργαλείο στην αναζήτηση της αλήθειας δεν είναι τόσο η λογική τεκμηρίωση όσο η θέληση. Η θέληση προηγείται της λογικής, η θέληση αποφασίζει το που θα στραφεί η ματιά, τι θα ερευνήσει, τι θα συνδυάσει. Όσο για το τελικό αποτέλεσμα, είναι πολλοί εκείνοι που έφτασαν προς το τέλος της ζωής τους, ανακαλύπτοντας πως σε όλη τους τη διαδρομή αναζητούσαν τεκμηρίωση μιας θέσης που προϋπήρχε στην ψυχή, τοποθετημένη εκεί από επιλογές που άπτονται της διαίσθησης, της ορμής η και μιας αποκάλυψης, προερχόμενης από χώρους που ξεπερνούν τα ανθρώπινα.

Ειδικότερα στα θέματα τού πολιτισμού, τόσο σε επίπεδο ιστορικών περιόδων όσο και σε επίπεδο λαών, η αναζήτηση της αλήθειας φαίνεται να ακολουθεί μία αρχική επιλογή: θα επικεντρώνεται η ερευνητική μάτια στις διαφορές, αναζητώντας την υπέροχη ενός λαού ή μιας ιστορικής περιόδου; Θα ψάχνουμε για παράδειγμα σε ποια ιστορική περίοδο κορυφώθηκε το κάλλος της καλλιτεχνικής δημιουργίας ή ποιος λαός μπορεί να καυχηθεί πώς αποτελεί τον κύριο παράγοντα μιας παγκόσμιας πνευματικής και καλλιτεχνικής ανάτασης; Ή θα επιλέξουμε να ανακαλύψουμε σε επίπεδο χρόνου και λαών τη σύνθεση, προσπαθώντας να σχηματίσουμε μία όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα για αυτό που ονομάζεται «ανθρώπινος πολιτισμός» και «ανθρώπινη πνευματικότητα»;

Είναι θέμα υπαρξιακής επιλογής. Κάθε απόφαση μπορεί να τεκμηριωθεί, αλλά και σε κάθε απόφαση μπορεί κανείς να εντοπίσει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, κινδύνους, υπεραπλουστεύσεις, εμμονές και αγκυλώσεις.

Στην παράδοση τού δικού μας λαού, με έναν εκπληκτικό τρόπο, συνδυάστηκε η ακεραιότητα της αλήθειας, άπαξ παραδοθείσης δια του προσώπου του Θεανθρώπου, με την γλυκιά ματιά προς τον κόσμο, ματιά που αναζητά το καλό, το φιλικό, το συγγενές, εκείνο που τεκμηριώνει την οικουμενικότητα των ανθρώπινων καημών και πόθων. Αν οι άγιοι της εκκλησίας μας, πέραν της βιωμένης υπερβατικής αλήθειας που μας προσέφεραν, μας προσέφεραν και μέθοδο ενατένισης και αναζήτησης του αποτυπώματος της αλήθειας αυτής εντός τού κόσμου, η τιμή προς αυτούς μέσω της μίμησής τους, μας καλεί να εντοπίζουμε διαρκώς τις γέφυρες που συνδέουν τα διεστώτα, να διδασκόμαστε από τις πινελιές της θείας εικόνας που έχει σφραγίσει την ανθρώπινη ύπαρξη διαχρονικά και οικουμενικά και, βάσει αυτής, να διαμορφώνουμε ταυτότητα που δεν μας αποκλείει αλλά μας εντάσσει στην μεγάλη περιπέτεια τού διασπασμένου ανθρώπινου γένους για επιστροφή σε κατάσταση ενοποίησης και κάλλους.

Στην ιστορία της πνευματικότητας και της τέχνης της Ευρώπης, ανατολικής και δυτικής, μπορεί κανείς να εντοπίσει όλα τα διλήμματα, όλες τις αντιφάσεις αλλά και όλα τα διαχρονικά και παγκόσμια στοιχεία πού συγκρούονται μέσα στην ανθρώπινη ψυχή. Όπως επισημαίνει για παράδειγμα ο Α. Μιχελής του στο έργο του «Αισθητική θεώρηση της βυζαντινής τέχνης», θεοκρατία και ανθρωποκρατία συγκρούονται, τόσο σε επίπεδο Ανατολής-Δύσης, όσο και σε επίπεδο ιστορικών περιόδων. Στην Ανατολή, κατά την κλασική εποχή, επικρατεί οι ανθρωποκρατία ενώ στην Δύση, κατά τον Μεσαίωνα, η θεοκρατία. Το αναφέρει αυτό, θέλοντας να αποφύγει την απολυτότητα που συνήθως επικρατεί, όσον αφορά την ταύτιση, της μεν Ανατολής με τον μυστικισμό και την προσήλωση στο δόγμα, της δε Δύσης με την ορθολογική έρευνα και την αμφισβήτηση κάθε αυθεντίας.

Γεγονός πάντως είναι πώς οι ιστορικές εξελίξεις αναδεικνύουν τη Δυτική Ευρώπη ως κέντρο της έρευνας και της ανάδειξης της ατομικότητας, ενώ την Ανατολική Ευρώπη ως κέντρο της προσήλωσης σε μία αποκεκαλυμμένη αλήθεια, της αφοσίωσης και της ένταξης μέχρι εξαντλήσεως της ατομικότητας μέσα σε μία θεία τάξη. Και όλα αυτά με αντίστοιχες επιπτώσεις στην καλλιτεχνική δημιουργία.

Φυσικά και δεν πρέπει να υποκύψει κανείς σε τέτοιου είδους υπεραπλουστεύσεις. Όποιος επιλέξει την φιλική – συνθετική μάτια προς τις ιστορικές και πνευματικές διαφορές Ανατολής και Δύσης έχει περισσότερες πιθανότητες να σχηματίσει ολοκληρωμένη εικόνα. Στην Ανατολή ο άνθρωπος κέρδισε την γαλήνη μιας ένταξης σε ένα θείο σχέδιο, ίσως όμως και να στερηθηκε τη συναρπαστική εμπειρία της ανακάλυψης της επιστημονικής αλήθειας, όπως την βίωσε ο δυτικός άνθρωπος. Ήταν όμως ο ίδιος ο δυτικός άνθρωπος που επιλέγοντας ως μοναδικό

εργαλείο έρευνας τον ορθολογισμό και θεοποιώντας την ατομικότητα, αισθάνθηκε μόνος, κρατώντας στους ώμους του όλο το βάρος της ιστορίας και της ύπαρξης του.

Μία πολύ ενδιαφέρουσα περίοδος της πνευματικής περιπέτειας τού δυτικού ανθρώπου είναι η περίοδος τού Ρομαντισμού που εμφανίστηκε στα τέλη τού 19ου αιώνα. Είναι μία περίοδος όπου η Δυτική τέχνη μοιάζει να θέλει να απελευθερωθεί από τα δεσμά και τα πλαίσια της κλασσικής τάξης και της ασφυκτικής διανοητικής ακρίβειας και ισορροπίας. Κατά τον Ρομαντισμό, απελευθερώνονται δυνάμεις όπως το συναίσθημα, η διαίσθηση και η επαφή ενός ανθρώπου με το βαθύτερο είναι του, συχνά αθεάτο αν και ηχηρό, κάτι που θα επιβεβαιώσει λίγο αργότερα η ψυχανάλυση. Κατά την περίοδο αυτή, ύψιστο ζητούμενο παρουσιάζεται η αρπαγή από τις μεγάλες ιδέες και τις αιώνιες αξίες.

Γνήσιος εκπρόσωπος τού ρομαντισμού στη μουσική είναι ο Γκούσταβ Μάλερ, στου οποίου τη μουσική δημιουργία εξαίρονται στον υπέρτατο βαθμό, το ρομαντικό συναίσθημα και η βαθιά λυρική ευαισθησία.

Ο Ρομαντισμός βρήκε στην δυτική τέχνη μεγάλους πολέμιους, οι οποίοι τον

θεώρησαν παρακμιακό και παθητικό. Η πολεμική αυτή είχε όντως αποτέλεσμα, αν κρίνει κανείς από την τροπή που πήρε η Δυτική τέχνη και ιδιαίτερα η μουσική λίγο πριν το γύρισμα τού 20ου αιώνα και μετά. Κατευθυνόμενη προς τον Εξπρεσιονισμό και τον Νεοκλασικισμό. Ο Μάλερ όμως έμεινε αλώβητος στην συνείδηση των ευρωπαίων φιλόμουσων και μάλιστα η παρουσία του και η απήχηση τού έργου του θεωρούνται πλέον διαχρονικές.

Στη μουσική του, ο Μάλερ προσπάθησε να συμπυκνώσει και να φέρει σε σύνθεση και ισορροπία τους βαθύτερους ανθρώπινους πόθους και οραματισμούς. Υπήρξε άνθρωπος με φιλοσοφική παιδεία, πνευματικά ιδανικά, ιδιαίτερη ευαισθησία, αλλά και προσήλωση στις αιώνιες αξίες, στο όνομα των οποίων, όπως καταγράφει η γυναίκα του Άλμα, περιφρόνησε κάθε τι το ευτελές και αφοσιώθηκε στην αλήθεια με φρόνημα Αγίου. Ήταν Εβραίος που ασπάστηκε τον Χριστιανισμό, του οποίου τις αρχές και την διδασκαλία ακολούθησε με συνέπεια. Δεν έμεινε όμως εκεί. Θέλησε να βυθιστεί στον χριστιανικό μυστικισμό, αναζητώντας την ουσία της ανθρώπινης ελευθερίας και τις βαθύτερες παραινέσεις των χριστιανικών επιταγών προς μία πορεία υψηλής πνευματικότητας.

Ο Μάλερ διατήρησε τον ρομαντικό θαυμασμό προς την φύση, αναζήτησε όμως τους βαθύτερους λόγους της, κάτι που είχαν επιχειρήσει και άλλοι ρομαντικοί συνθέτες, όπως ο Βάγκνερ, ο οποίος είδε τον κόσμο ως σύμβολο που συγχρόνως κρύβει και αποκαλύπτει μία βαθύτερη πραγματικότητα. Αυτή την αδυναμία προσέγγισης επισημαίνουν οι ιστορικοί τής τέχνης ως αιτία για μία βύθιση των ρομαντικών καλλιτεχνών σε μία στείρα ονειροπόληση. Στον πειρασμό αυτό όμως ο Μάλερ δεν υπέκυψε, διότι, στην τάση αυτή για αρπαγή από τα μεγάλα και αιωνία, προσάρτησε την σοφία του από τα προσωπικά του βάσανα. Ο Μάλερ κατάφερε να μην αποστρέψει το βλέμμα από την τραγικότητα της ζωής αλλά να την αντιμετωπίσει με την τέχνη του, κρατώντας το βλέμμα ψηλά αλλά συγχρόνως πατώντας στερεά στη γη. Ήταν πια φανερό κατά την περίοδο που ζούσε πως η βαθιά αναζήτηση πνευματικών καταστάσεων στο χώρο τού συνειδητού δεν χωρούσε πια στους νόμους τής τονικής μουσικής. Αν και παρέμεινε πιστός στην μουσική παράδοση που παρέλαβε, είναι φανερό πως η μουσική του προετοιμάζει αισθητικά τον ακροατή για τη περίοδο της ατονικότητας.

Στη μουσική του συνυπάρχει ο πόθος της αιωνιότητας με την αγωνία τού θανάτου και η ωριμότητα τού πόνου, που κυρίως τού προκάλεσε ο θάνατος της μεγαλύτερης κόρης του, με την παιδική αθωότητα και την αγνότητα ενατένισης τού κόσμου.

Σε ένα από τα διασημότερα έργα του, τα «Τραγούδια για τα νεκρά παιδιά» (<https://www.youtube.com/watch?v=Sx1fv5q7Wiw>

), μελοποίησε ποιήματα τού Φρίντριχ Ρύκερτ, εξομολογούμενος πώς, με το έργο του αυτό, θέλησε να δώσει διέξοδο στον φόβο και την αγωνία του για την απώλεια ενός παιδιού, πράγμα που τελικά του συνέβη.

Μία γνωριμία με το έργο τού Γκούσταβ Μάλερ επιφυλάσσει στον ακροατή την βαθιά αισθητική ηδονή από την επαφή με την δυτική συμφωνική μουσική στο απόγειο της. Αν μάλιστα θελήσει να εμβαθύνει στην ψυχολογία και την κοσμοθεωρία που κρύβεται πίσω από αυτόν τον υπέροχο ήχο, μέσω επιπλέον αναλύσεως και πληροφοριών, είναι βέβαιο πώς θα προσδώσει στην εμπειρία αυτή πολύ μεγαλύτερο βάθος και ένταση. Αν, τέλος, ο ακροατής αυτός επιθυμήσει να κατατάξει το μεγάλο αυτόν δημιουργό στις μεγάλες μορφές της ευρωπαϊκής πνευματικότητας, θα συγκλονιστεί με την συναίσθηση τής τραγωδίας που βιώνει ο δυτικός ανθρωποκεντρικός άνθρωπος που όμως, μέσω ενός άλλου δρόμου, χτύπα την πόρτα της ανατολικής πνευματικής εμπειρίας. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, πως, κατά την περίοδο αυτή της αυγής του 20^{ου} αιώνα, ανοίγονται όχι μόνον εμπορικοί αλλά και πνευματικοί δίαυλοι με τον κόσμο της Άπω Ανατολής.

Απαραίτητη προϋπόθεση όμως για να γίνει κατανοητή από τον ακροατή αυτή η πνευματική διάσταση των πραγμάτων είναι η υιοθέτηση της συνθετικής ματιάς, όπως προαναφέραμε, που θέλει να βλέπει την κάθε καλλιτεχνική δημιουργία ως αγωνιώδη αναζήτηση της γαλήνης που παραμένει κοινός πόθος και πανανθρώπινο αίτημα από πάντοτε και για πάντα._

Παραπομπή:

[1]Ο Γκούσταβ Μάλερ (Gustav Mahler, 7 Ιουλίου 1860 - 18 Μαΐου 1911) ήταν Αυστριακός συνθέτης της ύστερης ρομαντικής μουσικής και ένας από τους κορυφαίους διευθυντές ορχήστρας της γενιάς του. Συνέθεσε κυρίως συμφωνίες και μελοποίησε τραγούδια. Έχει αναγνωριστεί ως ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους ύστερο - ρομαντικούς συνθέτες, αν και η μουσική του δεν έγινε ποτέ πλήρως αποδεκτή από το μουσικό καθεστώς της Βιέννης κατά τη διάρκεια της ζωής του. Τα έργα του χαρακτηρίστηκαν αρχικά ως «εκκεντρικά», ενώ κατά άλλους εξέφραζαν το γερμανικό μοντερνισμό, ωστόσο μόνο κατά την τελευταία δεκαετία της ζωής του γνώρισαν ευρύτερη απήχηση. Ο Μάλερ συνέθεσε κατά κύριο λόγο συμφωνίες και λήντερ (Lieder=τραγούδια), ωστόσο η προσέγγισή του στο τελευταίο αυτό είδος κατέστησε συχνά δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ των ορχηστρικών ειδών του Ληντ, της συμφωνίας και του συμφωνικού ποιήματος.